

ÂŞIK ÖMER DİVANI'NDA ALEVİ-BEKTAŞİ İZLERİ

Mevlüt GÜLMEZ*

Özet

Âşık Ömer, 17. yüzyılda yaşamış, kendisinden sonra gelen birçok şairi derinden etkilemiş büyük bir saz ve divan şairidir.

Bu büyük halk ve divan şairinin şiirlerinde üzerinde durduğu konu, kişi, kavram ve terimler ile Alevi-Bektaşî şiirleri arasında birçok benzerlik bulunmaktadır. Divan'ın bütünde yer alan bu benzerlikler bize Âşık Ömer'in Alevi-Bektaşî kültürü içinde yetişen bir şair olabileceğini düşündürmektedir.

Bu çalışmada Âşık Ömer Divanı'nda Alevi-Bektaşî kültürüne ait unsurlar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Âşık Ömer Divanı, Alevi ve Bektaşî Şiiri, Ehl-i Beyt.

ALEVİ-BEKTASHI TRACES IN ÂŞIK ÖMER DİVANI

Abstract

Âşık Ömer, who lived in the 17th century and has influenced deeply many poets that came after him, is a great folk and divan poet.

In the great folk and divan poet's poems dwell on topic; person, concept and term share many similarities with Alevi Bektashi poems. These similarities that located in the whole Divan are made us think Âşık Ömer might be a poet who grewed in Alevi Bektashi.

In this study will be examined the elements of Alevi Bektashi Culture in Âşık Ömer Divanı.

Key Words

Âşık Ömer Divanı, Alevi and Bektashi Poetry, Ehl-i Beyt.

* Dr., Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü, Türk Dili Bölümü Başkanlığı, mevlutgulmez@selcuk.edu.tr.

GİRİŞ

Âşık Ömer, 17. yüzyılda yaşamış büyük bir saz ve divan şairidir. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte doğumu için öne sürülen tarih 1619, 1621, 1651 yıllarıdır. Ölüm tarihi olarak ise 1707 senesi geçmektedir. İyi bir medrese eğitimi görmediği iddia edilen şâir, kendi kendini yetiştirmiş veya iyi bir medrese tahsili ile asrının diğer şâirleri arasındaki seçkin yerini almıştır. Başta Fuzûlî olmak üzere birçok şâirin ve Hâfız'ın dîvânını okumuş, Sâdî'nin Gülîstan'ını okuyup anlayacak kadar Farsça da öğrenmiştir. Yazdığı şiirlerinden anlaşıldığı üzere bir ordu şâiri olarak karşımıza çıkan 17. yüzyılın bu büyük şâiri bazı sınır kalelerinde bulunmuş, hatta bazı savaşımlara da katılmıştır. (Karasoy ve Yavuz 2003: 178).

Son zamanlara kadar Âşık Ömer'in büyüklüğüne yakışır, onun bütün şiirlerini ihtiva eden kapsamlı bir çalışma yapılamamıştır. Nüzhet Ergun'un Âşık Ömer-Hayatı ve Şiirleri (1935) ve Fuad Köprülü'nün Türk Saz Şairleri (1962) adlı çalışmaları bu hususta bir başlangıç olarak önemlidir. Ancak Âşık Ömer Divanı'yla ilgili nüshalar, cönkler ve diğer çalışmaların tamamını içine alan bir ilmî araştırmanın yapılmadığı da bir hakikattir. 2010 yılında Âşık Ömer'in büyüklüğüne yakışan bir çalışma Prof. Dr. Yakup Karasoy ve Doç. Dr. Orhan Yavuz tarafından titiz bir çalışma sonucu ortaya konmuştur.

Uzun bir çalışmanın ürünü olan "Âşık Ömer Divanı"nda 1455 şiir yer almaktadır. Divan'da yer alan şiirler konu yönüyle de çok çeşitlilik arz eder. Âşık Ömer'in münacat, tevhid, naat, şairname, elifname, tekerleme, muamma, lugaz, bilmece, yaşname, burçname, isimname, tasavvuf, aşk, âşık, sevgili, tabiat, savaş, şikâyet, hasret, mevsimler, kutsal günler ve geceler, bayramlar, ramazan, çiçekler, musiki ve makamlar, meslekler, hayvanlar, zahit, sitem, yaratılış vs. gibi hemen her konu ile ilgili şiir yazdığına şahit oluruz (Karasoy ve Yavuz 2010: 9).

Yukarıda ifade edildiği üzere Divan konu yönüyle oldukça zengindir. Bu zengin konu çeşitliliği içerisinde Divan'da, başta Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin olmak üzere On İki İmam, Kerbela konulu onlarca şiir dikkat çekmektedir. Ayrıca, Âşık Ömer'in Hacı Bektaş Veli, Pir Sultan Abdal, Nesimî, Hallacı Mansur... gibi Alevi-Bektaşî geleneğinin önde gelen şairlerinden doğrudan ya da telmih yoluyla bahsetmesi ve Alevi-Bektaşî şairlerin şiirlerinde sık sık karşılaşılan kelimeleri (şâh, semah, dört kapı-kırk makam, cem, üçler-yediler-kırklar...) kullanması Âşık Ömer'in Alevi-Bektaşî geleneği içinde yer alan bir şair

olabileceği ya da bu kültür çevresinde yetişmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Bir şairin herhangi bir gruba, mezhebe, tarikata bağlılığının ve aidiyetinin ortaya konulması için bütün eserlerine ve şiirlerine bakılmalıdır. Ayrıca şairin - biliniyorsa- yaşadığı dönem ve sosyo-kültürel çevre göz önünde bulundurulmalıdır. Bu açıdan bakıldığında divanda şairin kendisiyle ilgili otobiyografik bilgilere rastlanmaktadır. Kendisinin tasavvuf ilmine yabancı olmadığını, kültürümüze ait pek çok eseri okuduğunu anlıyoruz. Yine divanda kendisinin tarikat olarak Cerrahî yolunu benimsediğini ve okuyucusuna da tavsiye ettiğini, 1046 numaralı bendden anlıyoruz (Karasoy ve Yavuz 2010: 12).

*Kurtarıp keştini tûfân-ı gam-ı mellâhî ol
Gir tarîk-ı müstakîme hem dahı Cerrâhî ol
Lîki gûş et pendimi hem nefsinin ıslâhı ol
Merhabâ eyle dem-â-dem âlemin meddâhı ol
Nâdânı hıco et bulasın dilde nûrâniyyetin*

(1046)

Âşık Ömer 881 numaralı şiirde ise itikadını, mezhebini, dört halifeyi, Hazret-i Hasan ve Hüseyin'i, ziyaret yerlerinden bazısını ve dört büyük kitabı gönülden zikrederek bağlılığını belirtmektedir (Karasoy ve Yavuz 2010: 13-14):

*Bizi yoktan var eden Sübhân'ı ben bilmez miyim
Hem Ebûbekr ü Ömer Osmân'ı ben bilmez miyim
Evveli Âdem Safıyyullâh değil mi aslımız
Mezhebim İmâm A'zam Numân'ı ben bilmez miyim*

*Cümle nâsı bir avuç hâkden yarattı yaradan
Hazret-i İbrâhim'e gör âteşi gülzâr eden
Hak taâlâ cümlemiz halk eyledi dört pâreden
Cümlemin ma'bûdu ol sultânı ben bilmez miyim*

*Fahr-ı âlem hak resûldür dü cihânın serveri
Hazret-i Hamza değil mi âlemin gerçek eri
Hazret-i Alî'yi gör kim erlerin şîr-i neri
Ol şîr-i Yezdân olan arslanı ben bilmez miyim*

*İmâm Hasan Hüseyin Kerbelâ'da oldu şehîd
Hacı Bektaş'ı ziyâret ederler her mâh u iyd
Âdem'e cennetten igvâ verip oldu nâ-ümmîd
Bunca nâsı azdıran şeytânı ben bilmez miyim*

*Der Ömer Mûsâ Kelîmullâh'a gelirdi hitâb
Âlemi nûrla münever kılır idi âfitâb
Biri İncil biri Tevrât biri Zebûr dört kitâb
Hazret-i Fahr'a inen Kur'ân'ı ben bilmez miyim*

(881)

“Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundaki rolü dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu tarihi boyunca nüfuzunu koruyan Bektaşîlik, gerek oynadığı siyasî roller ve arz ettiği farklı dinî inanç ve telakkileri birleştirici (syncretique) yapı, gerekse devletin XVI. yüzyıldan itibaren resmen tanıdığı tek gayri Sünnî (heterodoxe) tarikat olması sebebiyle en çok ilgi çeken ve en çok araştırılan tarikat olmuştur.” (Ocak 1992: 373-379).

“15. yüzyılda ortaya çıktığı kabul edilen dini-tasavvufi mahiyetteki Alevi-Bektaşî edebiyatı diğer edebiyatları da oldukça etkilemiştir. Alevilik kırsal kesimde Bektaşîlik daha çok şehirlerde gelişmiştir. Bektaşî şairlerde divan şiiri çevresine yakın oldukları için divan şiiri etkileri, Alevi şairlerde ise, halk şiiri çevresinde oldukları için halk şiiri etkileri görülmüştür. Aynı zamanda divan şiiri ve halk şiiri de Alevi-Bektaşî şiir geleneğinden etkilenmiştir. Bu karşılıklı etkilenmenin sonucunda Alevi-Bektaşî şairleriyle divan şairleri bazı tasavvufi terim ve kavramları ortak kullanmışlardır.” (Batislam 2000: 132)

Alevi-Bektaşî şiir geleneğinde yer alan önemli şahıslar, mekânlar ve kavramlar üzerinden Âşık Ömer Divânı'nı inceleyeceğiz. Divandaki bütün örnekleri buraya almamız mümkün olmadığı için üzerinde durulan konuyla ilgili birkaç örnekle yetinmeye çalışacağız.

1. ALEVİ-BEKTAŞİ KÜLTÜRÜNDE ÖNEMLİ ŞAHISLAR

1.1.EHL-İ BEYT

Ehl-i Beyt, sözlükte “Hane halkı, familya, aile; Hz. Peygamber'in yakın akrabası” (Devellioğlu 1996: 209) olarak tanımlanmaktadır.

“Ev halkı” anlamına gelen Ehl-i beyt (ehlül'l-beyt) terkibi ev sahibiyle onun eşini, çocuklarını, torunları ve yakın akrabalarını kapsamına alır. Câhiliye devri Arap toplumunda kabilenin hâkim ailesini ifade eden Ehl-i beyt tabiri, İslâmî dönemden itibaren günümüze kadar sadece Hz. Peygamber'in ailesi ve soyu mânasına gelen bir terim olmuştur.” (Öz 1994; 498-501). Pratikte ise Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için kullanılan Ehl-i Beyt kavramı daha sonra genişleyerek On İki İmam'ı da içine almıştır. Bazı siyasî ve sosyal sebeplerden dolayı kendilerini bu soyla ilişkilendirmek isteyen kişiler, ehl-i beyt kavramını “Peygamberimizle kan bağı olanlar” şekliyle daha da genişletme yoluna gitmişlerdir.

Alevi-Bektaşî kültürüne göre Ehl-i Beyt ise Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve On İki İmam olarak kabul edilmektedir.

Aleviliğin temelini oluşturan, ritüelleri, âyinleri, bunların usul ve erkanını yeni bir yapıya kavuşturan Şah İsmail Hatâyî (1487-1524) oldu. O bunu, müthiş bir mistik lirizm yansıtan nefesleriyle ve dehâ ölçüsüne varan teşkilatçılık kabiliyetiyle başardı. Eski Şamanist nitelikli ve soy süren dinî liderliği, seyyidlik kurumuyla birleştirerek, başta kendisi olmak üzere, bu dinî liderlerin Hz. Ali soyundan geldiğini gösteren icâzetnâmeler dağıtmak suretiyle bugünkü dedelik kurumunu yarattı. İşte Aleviliğin Hz. Ali ve Ehl-i Beyt ile alâkası bu şekilde başladı (Ocak 2002: 341-342).

Alevilik kavramı eksen olarak kabul edildiğinde bir diğer önemli kavramın Ehl-i Beyt olduğu görülecektir. Ayrıca Türkler ve Ehl-i Beyt yakınlaşmasını bilmeden Anadolu Aleviliğini anlamak mümkün değildir. Hz. Ali soyundan gelenler, Emevi zulmünden kurtulmak için gruplar hâlinde bugünkü Afganistan topraklarında bulunan Mezar-ı Şerif, Özbekistan, Türkmenistan, özellikle şu anda Türkmenistan ve İran'ın sınırları içinde bulunan Horasan bölgelerine giderler. Bu bölgede yaşayan Türkler, kendilerine sığınan Ehl-i Beyt mensuplarına kucak açarak onlara büyük bir saygı ve sevgiyle yaklaşırlar (Aytaş 2010: 19).

1.1.1. HZ. MUHAMMED

Bütün mutasavvıflar Hz. Muhammed'i örnek almışlar, yüreklerinde ona karşı derin bir muhabbet beslemişlerdir. Alevi-Bektaşî şiirinde de Hz. Muhammed sevgisi en fazla işlenen konular arasındadır.

Alevi-Bektaşî geleneğine mensup pek çok şair nefeslerinde Hak, Muhammed ve Ali üçlüsünü birlikte zikretmiştir. Âşık Ömer Divanı'nda da bu tür söyleyişlere rastlamak mümkündür.

*Yüz yirmi dört bin peygamber gelmeden
Hak Muhammed habîbini bilmeden
Dîn İslâm kâfire kılıç çalmadan
Dîni kim zabt etti şundan haber ver*

(487)

Hz. Muhammed, Âşık Ömer Divanı'nda "Ahmed, Mahmud, Mustafa, Muhammed, Ebu'l-Kâsım, Habibullah, Habîb-i Resûl, saâdetli Resûl, Resul-i Kibriya, Resûl-i Ekrem, resûl-i kâinât Hazret-i Mahbûb-ı Hak, Hazret-i Sultan, Habîb-i Hak, şâhım Mustafâ" gibi isim ve sıfatlarla anılmıştır

*Server-i sâdât-ı âlem mefhar-ı fahr-ı fenâ
Ahmed ü Mahmûd Ebu'l-Kâsım Muhammed Mustafâ*

*Sıdk-ıla cândan Ebûbekr ü Ömer Osmân Alî
Çâr-yâr-ı hem muhibb-i hânedân-ı bâ-safâ*

(53)

1.1.2. HZ. ALİ

Hiz. Ali'nin Peygamberimizin amcasının oğlu, damadı ve ailesinden kendisine inanan ilk insan olması onu Müslümanlar nazarında müstesna bir yere taşımıştır.

Alevi-Bektaşî şiiirinin merkezinde yer alan Hiz. Ali, Âşık Ömer Divanı'nda adı en çok geçen şahısların başında yer almaktadır. Divanda doğrudan ya da dolaylı olarak Hiz. Ali için; "Şah-ı Merdan, Şah, Haydar-ı Kerrâr, Şîr-i Yezdân, Haydar-ı Sultân-ı Alî, Şâh İmâm-ı Muhterem, Sâhib-i İlm-i Ledün, Dürr-i Necef, Şîr-i Hak, Seyf-i Hidâyet, Şîr-i Murtazâ, Aliyyü'l-Müctebâ" gibi isim ve sıfatlar kullanılmıştır.

Hiz. Ali, Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere hemen bütün savaşlara katılmış, bu savaşlarda büyük kahramanlıklar göstermiştir. Bedir savaşında gece vakti kuyulardan tek başına askere su taşımıştır. Uhud'da gösterdiği kahramanlıklardan dolayı Hiz. Peygamber kendisine Zülfikâr adlı kılıcı hediye etmiştir. Yine rivayete göre hafiften "Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr" sözü bu savaşta işitilmiştir. Hayber'de kale kapısını kalkan olarak kullanması dillere destan olmuştur. Sadece Tebük gazvesinde Peygamber'in vekili olarak Medine'de kalmıştır (Sarıkaya 2004: 2).

*Sanma sana hâtırın için ederler i'tibâr
Hûb yaratmış çeşmin ü kaşın ganî Perverdigâr
Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zülfikâr
Meh yüzünde yazılan tuğrâ nedir cânım Alî*

(1319)

Hiz. Ali'nin Hayber'in fethinde göstermiş olduğu yiğitliği Âşık Ömer şu şekilde ifade ediyor:

*Ol Alî kim ser-niğûn etti kapısın Hayber'in
Bu iki şehzâdedir dürdânesi ol serverin
Birisi şâh Hasan'dır teşne-leb gitti dirîğ
Birisi şâh Hüseyin ol şehîd-i Kerbelâ*

(53)

*Fahr-ı âlem hak resûldür dü cihânın serveri
Hazret-i Hamzâ değil mi âlemin gerçək eri
Hazret-i Alî'yi gör kim erlerin şîr-i neri
Ol şîr-i Yezdân olan arslanı ben bilmez miyim*

(881)

Âşk Ömer, aşağıya aldığımız dördlüğünde Hz. Ali'ye olan sevgi ve muhabbetini kelimelere şöyle döker:

*Gel beri ey sâkî-i şebgâh-ı hicrânım Alî
Dertliyim bir dolu sun destinle dermânım Alî
Nutka gel gül açıl ey mîr-i suhendânım Alî
Dışleri dürr-i Necef la'l-i Bedahşân'ım Alî*

(1318)

“İlim şehrinin kapısı” olan Hz. Ali'nin gizli ilimlere sahip, lütuf ve keremin kaynağı, Allah'ın aslanı, hidayetin kılıcı olduğunu Âşk Ömer şu şekilde dile getiriyor:

*Ey Ömer ehl-i derûna kurretü'l-ayn-ı niam
Haydar-ı Sultân-ı Alî şâh imâm-ı muhterem
Sâhib-i ilm-i ledündür menba-ı lutf u kerem
Şîr-i Hak seyf-i hidâyet bîmâra bâb-ı vefâ*

(39)

1.1.3. HZ. HASAN

Hz. Ali'nin büyük oğlu, Hz. Peygamber'in torunudur. Lakabı Müctebâ olan Hz. Hasan İslâm halifelerinin beşincisidir; on iki imamın da ikincisidir. Muaviye kendisinden sonra Hz. Hasan'ı halife yapacağını duyurunca Yezid tarafından Şam'dan Medine'ye zehir gönderilmiştir. Hz. Hasan'ın eşini çeşitli vaatlerle kandıran Yezid, Hz. Hasan'ı zehirletmiştir. Dinî edebiyatta adına sık rastlanan Hz. Hasan kardeşi Hüseyin ile birlikte anılır (Pala 2009: 195). Divan'da da bu gelenek bozulmamış Hz. Hüseyin'in adının geçtiği yerde Hz. Hasan da anılmıştır.

*Hânedân-ı âl-i evlâda neler kıldı Yezîd
Tutmadı Hakk'ın rızâsın oldu rahmetten bâîd
Hâricîler Hasan'ı zehr ile kaldılar şehîd
Vermediler Hazret-i Hüseyin'e Kerbelâ'da su
Bulmaya mahşerde bir katre o zâlim tada su*

(1160)

1.1.4. HZ. HÜSEYİN

Hz. Hüseyin, Hz. Ali'nin oğlu ve Hz. Muhammed'in torunudur. On iki İmamın üçüncüsüdür. 628 yılında doğan Hz. Hüseyin 683 yılında Muharrem ayının onuncu gününde Kerbelâ'da şehit edilmiştir. Muaviye'nin vefatından sonra yerine geçen Yezid'e biat etmeyen Hz. Hüseyin 72 yakınıyla birlikte

Küfelilerin daveti üzerine Irak'a yola çıkar. Kerbelâ bölgesinde susuz bırakılarak yakınlarıyla birlikte zalimce şehit edilir (Pala 2009:218).

Alevi-Bektaşî edebiyatlarında Hz. Hüseyin'in özel bir yeri vardır. Edebiyatımızda ona ve yakınlarına reva görülen bu zulmü anlatan manzum ve mensur "Maktel-i Hüseyin" adında mersiyeler yazılmıştır.

Âşık Ömer, Hz. Hüseyin ve ailesine reva görülen bu işkenceyi Divanı'nda şöyle anlatmaktadır:

*Hânedân-ı âl-i evlâda neler kıldı Yezîd
Tutmadı Hakk'ın rızâsın oldu rahmetten bâîd
Hâricîler Hasan'ı zehr ile kıldılar şehîd
Vermediler Hazret-i Hüseyin'e Kerbelâ'da su
Bulmaya mahşerde bir katre o zâlim tada su*

(1160)

Hz. Hüseyin'in şahadetini, yârini yitirmiş sevgiliye benzeten Âşık Ömer,

*Ey sabâ yârim yitirdim diyâr-ı Bağdad'da sor
Var yürü Şâm illerine Mısır ile Dimyat'da sor
Yer yüzünde akranı yok bir melek-sîmâ idi
Gökde melâiklere sor çık da semâvâtda sor*

(378)

1.1.5. ON İKİ İMAM

On iki İmam, Alevi-Bektaşî inancının ve şiirlerinin en temel kavramlarından biridir. Âşık Ömer (53) numaralı şiirde başta Hz. Muhammed olmak üzere, dört halife ve On İki İmam'ın adlarını saymaktadır.

Âşık Ömer; İmam Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin, İmam Zeynel Abidin, İmam Muhammed Bakır, İmam Cafer-i Sadık, İmam Musa Kazım, İmam Ali Rıza, İmam Muhammed Taki, İmam Ali Naki, İmam Hasan Askeri, İmam Muhammed Mehdi olmak üzere On İki İmam'ın adlarını verdiği şiir şöyledir:

*Server-i sâdât-ı âlem meşhar-ı fahr-ı fenâ
Ahmed ü Mahmûd Ebu'l-Kâsım Muhammed Mustafâ
Sıdk-ıla cândan Ebûbekr ü Ömer Osmân Alî
Çâr-yâr-ı hem muhibb-i hânedân-ı bâ-safâ
Ol Alî kim ser-niğûn etti kapısın Hayber'in
Bu iki şehzâdedir dürdânesi ol serverin
Birisi şâh Hasan'dır teşne-leb gitti dirîğ
Birisi şâh Hüseyin ol şehîd-i Kerbelâ*

*Zikrimiz her dem İmâm nâm Zeyne'l-Âbidîn
Pîşvâmız hem İmâm Bâkır u erbâb-ı dîn
Biz İmâm-ı Ca'fer'in sıdk-ıla olduk bendesi
Hem dahu ey dil muhibb-i Mûsî-i Kâzım Rızâ*

*Biz Aliyyi'bn-i İmâm Mûsî temennâsındayız
Hem Takî'nin zikri hem zühd (ü) takvâsındayız
Leşker-i dîn-i havârice gâlib olmak üzreyiz
Ol Takî İbn-i Nakî'den eyleriz himmet ricâ*

*Zikrimiz Âşık Ömer dâim İmâm-ı Askerî
Âlem-i ma'nâda sultândır olanlar çâkeri
Hem İmâm Mehdî ola devr-i zamânın rehberi
Yâd edip dillerde nâmın eyleriz dâim duâ*

(53)

*On iki mahbûba gönlüm mübtelâdır sevdiğim
Tâzelikte her biri sâhib-likâdır sevdiğim
Bunların ismi resm-ile bir bir beyân etsem gerek
Dinle gel bir kez bu bir ibret-nümâdır sevdiğim*

(977)

1.2. HACI BEKTAŞ-I VELÎ

Türk kültürü üzerinde derin izler bırakan Hacı Bektaş-ı Veli, Hoca Ahmet Yesevî silsilesine mensup Türkmen bir dervîştir. Yeniçeri Ocağının kuruluşunda bulunan ve Osmanlı askerinin manevi hayatını şekillendiren bir ulu çınardır. Gerek Alevi-Bektaşî kültüründe gerekse diğer kültürler içinde çok önemli bir yeri vardır. Şair, dîvândaki 881 ve 893 numaralı şiirlerinde Hacı Bektaş-ı Veli Hazretlerinin keramet ehli, türbesinin de önemli bir ziyaretgâh olduğunu ve kendisinin de bu türbeyi ziyaret ettiğini şu şekilde ifade etmektedir:

*İmâm Hasan Hüseyin Kerbelâ'da oldu şehîd
Hacı Bektaş'ı ziyâret ederler her mâh u iyd
Âdem'e cennetten igvâ verip oldu nâ-ümid
Bunca nâsı azdıran şeytânı ben bilmez miyim*

(881)

*Ziyârete vardım Hacı Bektaş'a
Kerâmet gösterip etti bir kaşa
Kadem kadem çıktı ayaktan başa
Yol ile erkâna uğradım geldim*

1.3. HALLAC-I MANSUR

Hallac-ı Mansur M. 857 yılında İran’da doğmuş, birçok ilim tahsil ettikten sonra riyazete çekilmiş “Ene’l-Hak” dediği için ölüme mahkûm olmuş, M. 922 yılında da idam edilmiştir. Alevi-Bektaşî geleneğinde “Yediler” içerisinde zikredilen ulu şairlerden biridir. Divanda Hallac-ı Mansur’a ya doğrudan ya da telmih (dâr, berdâr, Ene’l-Hak) yoluyla değinilmiştir.

Hallac-ı Mansur, Türk Edebiyatında da etkisi çok olan bir mutasavvıftır. Gerek halk, gerekse divan şairlerimizin birçoğu onun fikirlerini savunmuş ve şiirlerinde onunla ilgili kavramlara yer vermiştir. Hatta bazı şairlerimiz onun hayatını ve fikirlerini işleyen manzumeler nazmetmişler ve böylece edebiyatımızda "Mansur-name" adı verilen bir tür ortaya çıkarmışlardır. (Güngör 1999: 581).

Alevi-Bektaşî inancında Hallac-ı Mansur bir aşk şehidi olarak görülmektedir. Âşık Ömer de hem Hallac-ı Mansur hem de Nesimî için “başını aşka mekân eden”, “aşk için serden geçen” gibi ifadeler kullanmıştır.

*Der ki Ömer efendimi medh eder
Gamze-i cellâdı günde kan eder
Âkıbet dağlar başın âşika mekân eder
Mansûr’um meydân içinde zârım sana*

(61)

*Mest olur mu bâde-i aşk-ı elestten içmeyen
Vasla ermez tahra-i âh-ile kendin biçmeyen
Âşık olmaz ol Nesimî gibi serden geçmeyen
Olmayan Mansûr’a hemtâ dâra gelmezdir kemend*

(167)

*Şît nebiyyullâhtır onların pîri
Sürülür erkânı Âdem’den beri
Hallâc-ı Mansûr’dur hem dahı biri
Onu irşâd eden Hazret-i Sultân*

(1109)

*Âşık Ömer gece gündüz yaş döker Mevlâ için
Ferhâd Şîrîn ucundan Mecnûn da Leylâ için
Nesimî’yi yüzdüler ol sırr-ı Hak a’lâ için
Âşık Mansûr’u berdâr eyleyen karşımdadır*

(529)

1.4. NESİMÎ

Asıl adı Ali'dir. Şirvan'a bağlı Şamahı'da doğduğu söylenen Nesimî'nin ölüm tarihi 1404'tür. Gençlik yıllarında tasavvufa yönelmiş ve Hallâc-ı Mansur'un asıl adı olan Hüseyinî'yi mahlas olarak kullanmıştır. Hurûfliğin kurucusu Fazlullah'la görüşükten sonra mahlasını Nesimî olarak değiştirmiştir. Görüşlerinden dolayı Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür. Hayatı efsaneleşmiş, özellikle Alevî-Bektaşî şairler arasında Şâh-ı Şehid olarak anılagelmiştir (Tekin 1995: 451).

Alevi-Bektaşî inancında derisi yüzülerek öldürülen Nesimî ve asıllarak öldürülen Hallac-ı Mansur âşk yolunun kurbanlarıdır. Her ikisi de Alevi-Bektaşî geleneğinin simge isimlerindedir.

Bugün bile nefesleri Alevi-Bektaşîler tarafından rağbet gören Nesimî'ye Âşık Ömer de hak ettiği yeri vermiş, şair-nâmesinde "Fasl-ı Fî-Beyânî'ş-Şu'arâ" Nesimî'yi "cümleye serdar" olarak nitelendirmiştir.

*Sultân Nesimî'dir cümleye serdâr
Esrârı aşk-ile eyledi izhâr
Derisin yüzdüler etmedi inkâr
Cânâna erince terk etti cânı*

(1422)

Âşık Ömer, ölümü göze alamayanın gerçek âşık olmadığını ifade ederken Nesimî ve Mansur'u bunun dışında tutmuştur.

*Mest olur mu bâde-i aşk-ı elestten içmeyen
Vasla ermez tahra-i âh-ile kendin biçmeyen
Âşık olmaz ol Nesimî gibi serden geçmeyen
Olmayan Mansûr'a hemtâ dâra gelmezdir kemend*

(167)

*Âşık Ömer gece gündüz yaş döker Mevlâ için
Ferhâd Şîrîn ucundan Mecnûn da Leylâ için
Nesimî'yi yüzdüler ol sırr-ı Hak a'lâ için
Âşık Mansûr'u berdâr eyleyen karşımdadır*

(529)

1.5. HATÂYÎ

Alevi-Bektaşî geleneğinin merkez şahıslarından biri de hiç şüphesiz Şah İsmail'dir. Alevi-Bektaşî şiiri geleneğinin yedi büyük şairinden biridir. "Yediler" içinde yer alan Şah İsmail, Hatâyî mahlasını kullanmıştır.

Şah İsmail'in yukarıya aldığımız şiirinin mahlas beytinde geçen "Lâ fetâ illâ Alî" "Alî'den daha yiğidi yok" ifadesi Âşık Ömer Divanı'na şu şekilde yansımıştır:

*Sero-kaddin dilberâ ar'ar da dersem el verir
Alma yanağma gül-ahmer de dersem el verir
Âlemi kırdı geçirdi zülfikâr ebrûların
Lâ fetâ illâ sana Haydar da dersem el verir*

(541)

"Lâ fetâ illâ Alî" çün dedi Rabbü'l-âlemîn
İki gelmiştir cihâna imâmeynü'l-hümâmeyn
Hasan zehr içti belâ-yı aşka şehîd oldu Hüseyin
Ol ecilden şeh-i aşûrede mâtem damladı

(1444)

Âşık Ömer şairleri anlattığı söz konusu şair-nâmesinde Hatâyî mahlasını kullanan Şah İsmail'e de yer vermiş onun kâmil ve hünerli birisi olduğunu da belirtmiştir.

*Atâyî Hatâyî kâmil hünerver
Sâde-rû sözlerde Hüsnü mu'teber
Muhammed dîvânı gerçi muhtasar
Âgehî'ye sordum beğendi onu*

(1422/16)

2. ALEVİ-BEKTAŞİ ŞİİRİNDE KUTSAL SAYILAN MEKÂN ADLARI

2.1. HAYBER

Medine-Suriye yolu üzerinde bulunan eski bir ticaret merkezi olan Hayber, Peygamberimiz döneminde fethedilmiştir. Hz. Ali'nin bu savaşta göstermiş olduğu yiğitlik ve kale kapısını yerle bir etmesi Alevi-Bektaşî kültürüne mensup insanlar arasında dilden dile, gönülden gönüle bir efsane hâline gelmiştir. Âşık Ömer de bu olayı şu şekilde yansıtmaktadır:

*Ol Alî kim ser-niğûn etti kapısın Hayber'in
Bu iki şehzâdedir dürdânesi ol serverin
Birisi şâh Hasan'dır teşne-leb gitti dirîğ*

Birisi şâh Hüseyin ol şehîd-i Kerbelâ

(53)

2.2. NECEF

Hız. Ali'nin Türbesi Necef'tedir. Bu yüzden Necef, Alevi-Bektaşî inancında kutsal merkezlerden biridir. Aşık Ömer Divanı'nda Hız. Ali "dürr-i Necef" (Necef'in incisi) olarak nitelendirilmektedir.

*Gözleri âhû misâli dişleri dürr-i Necef
Yâ niçe medhin edeyim gün-be-gün buldu şeref
Nâz-ile dükkâna gelse şu'le verir her taraf
Ağlatır çok derdmendi şimdi meydân Yûsuf'un*
(752)

*Gel beri ey sâkî-i şebgâh-ı hicrânım Ali
Dertliyim bir dolu sun destinle dermânım Ali
Nutka gel gül açıl ey mîr-i suhendânım Ali
Dişleri dürr-i Necef la'l-i Bedahşân'ım Ali*
(1318)

2.3. KERBELA

Bağdat'ın yaklaşık 100 km. güneybatısında yer alan Kerbelâ, Hız. Hüseyin ve Ehl-i Beytin Hicrî 10 Muharrem 61'de şehit edildikleri yerdir.

İmam Hüseyin ve yanındakilerin Kerbela'da feci şekilde katledilmeleri ve akla gelmedik şekilde işkencelere maruz kalmaları, geniş kitleleri derinden etkilemiştir. İslam âlemi Peygamber torunlarına yapılan bu zulmü yüzyıllardır unutmamışlardır. İslam tarihinde Muharrem ayı içerisinde gerçekleşen bu facia, her yıl hüznle anılır, ağıtlar yakılır, mersiyeler söylenir ve matem tutulur.

Alevi-Bektaşî inanç sisteminde Kerbela hadisesi de önemli bir kırılma noktası olarak kabul edilmektedir. Kerbela, İmam Hüseyin'in şahadetidir. Bu hadise, İslam dünyasında özellikle Anadolu Alevileri için büyük bir kutsiyete sahiptir. İran ve Türk Edebiyatlarında Maktel-i Hüseyin adı altında bir edebî türün oluşmasını da sağlayan bu facia yüzyıllardır hafızalardan silinmemiştir.

Ayrıca, Ehl-i beyt imamlarının Kerbela'da yaşanan dramı işleyen şairler hakkında teşvik edici sözler söylemesi bu tür eserlerin yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

Âşık Ömer de yaşanmış bu dram karşısında Ehl-i Beyt'ten yana tavır almıştır. Divan'da Kerbela şehitlerinin intikamının alınması, gaza kılıçlarının bilmesi ve şahbaz yiğitlerin kan dilemesi şu şekilde ifade edilmiştir:

*İşbu da'vâ-yı mübîne merd olan merdler yeler
Zahmının kanun siler durmaz gazâ tîğın biler
Bunca şahbâzlar şehîd-i Kerbelâ kanun diler
Devlet-i İslâm değil bâc u harâca ihtiyâç*

(124)

*Ey yezîdî destini çek dîni dîvâr etmişiz
Seyfimiz arşa asuban tâ ki izhâr etmişiz
Tâ elest kâlû belâdan dîni ikrâr etmişiz
Dinimiz dînin yolunda Kerbelâ sancağıdır*

(450)

Kerbela'da Hz. Hüseyin'e reva görülen zulüm karşısında Âşık Ömer'in hesaplaşmayı mahşere bırakarak "Yezid'in de bir damla suya muhtaç olmasını dilediği" şiiri şöyledir:

*Hânedân-ı âl-i evlâda neler kıldı Yezîd
Tutmadı Hakk'ın rızâsın oldu rahmetten bâîd
Hâricîler Hasan'ı zehr ile kıldılar şehîd
Vermediler Hazret-i Hüseyin'e Kerbelâ'da su
Bulmaya mahşerde bir katre o zâlim tada su*

(1160)

3. ALEVİ-BEKTAŞİ ŞİİRLERİNDE SIK KULLANILAN KAVRAMLAR

3.1. DÖRT KAPI-KIRK MAKAM

Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin "Dört Kapı-Kırk Makam"ı Alevi-Bektaşî kültürünün manifestosu niteliğindedir. Şiirlerde, nefeslerde ve deyişlerde sık sık dile getirilen "Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat" kavramlarını Âşık Ömer'de de görmekteyiz.

Dört Kapı Kırk Makam Bektâşî inancında tarîkât mensubunun geçeceği maddî ve manevî aşamaları ifade eder. Hacı Bektaş Velî, Makâlât adlı eserinde tarîkâtının öğretisini bu şekilde düzenlemiştir. Dört Kapı ile kastedilen Şeriat, Tarîkât, Mârifet ve Hakîkât'tir. Bunların her biri de onar bölümden oluşmaktadır. Toplamı kırk makamdır (Özcan 2004: 241-242).

*İlm-i fen semtine açalım bâbı
Şeriat tarîkat üzre hesâbı
Hakîkatten verir şâfi cevâbı
Her kim maâriften izân eyledi
Ma'rifette tahsîl eyleyen nâmı*

*Elbette cihânda alır ol kâmi
Girer dört kapıdan verir selâmı
Erenler yol ile erkân eyledi*

(1413)

3.2. ÜÇLER-YEDİLER-KIRKLAR

Aleviliğin en temel inançlarından olan “Üçler” kavramı, Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’yi ifade eder.

Yediler, Kutup ve üçler’den sonra gelen ve dünyanın manevi idaresinde söz sahibi olan Tanrı erenleridir. Üçler ile dünyanın dört bir yanında birer tane bulunan erenler “Yediler”i oluşturur (Pala 2009: 481).

Kırklar diye bilinen Halk erenleri tasavvufta sıklıkla geçer. Dünyayı idare eden bu kırk erenin başında kutup, yahut kutbu’l aktâb bulunur. Bunların “yediler” ve “üçler” gibi üst makamları vardır. Alevi-Bektaşî inancına göre kırklar’ın başında Hz. Ali vardır (Pala 2009: 270).

Üçler-Yediler-Kırklar, Bektaşî nefeslerinde de sık sık kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu terimler divanda üç yerde geçmektedir.

*Der ki bu Âşık Ömer cem oldu kırklar yediler
Birbirine bakışıp hoş remz-ile söyleştiler
Gördüler hâl-i harâbım bezm-i gamda dediler
Gayrı gelmez mescide meyhâneden dad aldı bu*

(1157)

*Pây-ı taht şehri-İslâmbol halka vermiş iştiyhâr
Süleymâniye Yeni Câmi Ayasofya nâmdâr
Üçler ile yediler kırklar dahı himmeti var
Fethi-çün oldu müyesser İslâma İslâmbol’un*

(760)

*Yeni burca Kral Burcu dediler
Muhkem binâ etmiş kâfir gidiler
Der ki Ömer üçler kırklar yediler
Var mıdır dünyâda eşi Sakız’ın*

(769)

3.3. ŞAH

Şah, Fars dilinde, hükümdar demektir. Hafifletilmiş olarak şeh şeklinde de kullanılır. Şeyh ve Velî'ye de, şah denir. Bu tâbir Orta Asya ve Hindistan'daki sûfiler için kullanılır: Şah Abdullah Dihlevî, Şah Muhammed Bahâeddin Nakşbend vb. Bektaşilerin de, bu tâbiri sıklıkla kullandıkları görülür. Hz. Ali için, Şâh-ı Merdân, Şâh-ı Necef, Şâh-ı Vilâyet gibi tâbirler kullanılır (Cebecioğlu 2009:589-590).

Şah, Bektaşî şiirinin vazgeçilmez kavramlarından biridir. Genel olarak Allah, Hz. Muhammed, özellikle Hz. Alî, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için kullanılan bu kelime daha sonraki yıllarda Şah İsmail ve Şah Tahmasb için kullanılmıştır. Tarikatın ileri gelenleri için de kullanılan şah¹ kelimesi Âşık Ömer Divanı'nda da Alevi-Bektaşî geleneğine uygun olarak kullanılmıştır.

*Ol Alî kim ser-nigûn etti kapısın Hayber'in
Bu iki şehzâdedir dürdânesi ol serverin
Birisi şâh Hasan'dır teşne-leb gitti dirîğ
Birisi şâh Hüseyin ol şehid-i Kerbelâ*

(53)

3.4. ZÜLFİKÂR

Zülfikâr, Peygamberimiz tarafından Hz. Ali'ye verilen, yarısından itibaren ucu çatallaşan bir çeşit kılıçtır. Bu kılıç Bedir savaşında ele geçmiştir (Pala 2009: 495). Divan'da Zülfikâr ile Hz. Ali'ye telmih edilmiştir.

*Zülfikâr-ı Haydarîdir gamzeler kanım döker
Sen tabîb olmaz isen bu yaralar kaddim büker
Der ki Ömer niçe deryâ niçe sahrâlar söker
Zabt olunmaz esb-i aşkı haykırp düldüllenir*

(341)

3.5. YEZİD

Yezid hem Hz. Hasan'ın zehirlenmesi hem de Hz. Hüseyin ve yakınlarının Kerbelâ'da şehit edilmesinin baş sorumlusudur. Alevi-Bektaşî şiirinin belki de en belirgin özelliklerinden biri "Yezid'i lanetlemek" üzerinedir.

Bugün Anadolu'da "Yezid" tabirinin pek çok yerde bir hakaret ve küfür olarak da kullanıldığı bilinmektedir.

¹ Âşık Ömer Divanı'nda 404, 751, 767, 777, 788 numaralı şiirlerde de şah metaforu kullanılmaktadır.

Alevi-Bektaşî şairleri gibi Âşık Ömer de bu geleneği bozmayarak divanında pek çok yerde Yezid'i lanetlemiştir:

*Kal'alının bu imiş kasti murâda yettiler
Hile semtinden ulûfe va'desine gittiler
Üzerine düştüler ikdâm-ı cumhûr ettiler
Nitekim âl-i abâyâ kıydular kavm-i Yezîd*

(169)

*Ey yezîdî destini çek dîni dîvâr etmişiz
Seyfimiz arşa asuban tâ ki izhâr etmişiz
Tâ elest kâlû belâdan dîni ikrâr etmişiz
Dinimiz dînin yolunda Kerbelâ sancağıdır*

(450)

*Der ki Ömer bir müşerref olabilsem yâr ile
Âr değıldir döğüşürsem ol yezîd âğyâr ile
Âlemi destine almış salnur refât ile
Göz ucuyla âşıkın seyrân eden karşımdadır*

(546)

*Böyle zulm etme şehâ tâ misli ol âl-i yezîd
Öyle bir kalbi kara kâfirdir eşkâl-i yezîd
Niçe dem gitmez ara yerde durur hâl-i yezîd
Bu nihâyet zülfikâr-ı şâh-ı merdân kaşların*

(786)

3.6. FETÂ

Fetâ, Arapça yiğit anlamında kullanılan bir kelimedir. Âşık Ömer bu kavramı "lâ Seyfe illâ Zülfikar ve lâ fetâ illâ Ali" (Zülfikar'dan başka kılıç, Hz. Ali'den başka yiğit yok.) hadisinden tam ve yarım iktibas şeklinde farklı şiirlerde vermiştir.

*Sero-kaddin dilberâ ar'ar da dersem el verir
Alma yanağına gül-ahmer de dersem el verir
Âlemi kırdı geçirdi zülfikâr ebrûların
Lâ fetâ illâ sana Haydar da dersem el verir*

(541)

*Sanma sana hâtırın için ederler i'tibâr
Hûb yaratmış çeşmin ü kaşın ganî Perverdigâr
Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr
Meh yüzünde yazılan tuğrâ nedir cânım Ali*

(1319)

*“Lâ fetâ illâ Alî” çün dedi Rabbü’l-âlemîn
İki gelmiştir cihâna imâmeynü’l-hümâmeyn
Hasan zehr içti belâ-yı aşka şehîd oldu Hüseyin
Ol ecilden şehri-i aşûrede mâtem damladı*

(1444)

3.7. ENE’L-HAK

“Ben Hakk’ım” anlamında bir söz olup Hallâc-ı Mansur tarafından söylenmiştir. Bu sözle Mansur kendisini Tanrı’dan bir parça olarak görmüştür. Vecd anında söylenmiş bu söz bir varlık iddiası değil, bir hiçlik ifadesidir (Pala 2009: 139).

Tasavvufta bir hayli rağbet görmüş kavramlardandır. Âşık Ömer doğrudan ya da telmih yoluyla bu kavramı şiirlerine şu şekilde yansıtır:

*Böyle aşkı durmayıp şi’ri mekkâr ölçer döker
Tab’ım şevki cûş edip leyl ü nehâr ölçer döker
Olmağa Mansûr-veş âgâh “Ene’l-Hak” sırrına
Doldurur kîlesini dutmaz karâr ölçer döker*

(344)

*Ahmed-i Küfrî’nin kem nâmı kaldı
Küfür sözler ile çok zarar kıldı
Mansûr da “Ene’l-Hak” tablımı çaldı
Kaygusuz belirsiz etti mekânı*

(1422)

3.8. MUSÂHİB

Musâhib, Arapça sohbet arkadaşı anlamına gelmektedir. Alevîlerde ergenlik çağına gelen iki kişi, aynı zamanda Alevîliğe girerler; bunlar birbirlerine sâhib ve “musâhib” olurlardı. Bu, Hicretin hemen akabinde Hz. Peygamber’in Mekkeli ve Medineli Müslümanları kardeşleştirmesi (muâhât) olayına dayandırılır. Bu şekilde musâhibi olmayan kişi, Alevîliğe giremez (Cebecioğlu, 2009: 446). Divan’da beş yerde müsâhib kelimesine rastlıyoruz. Âşık Ömer Divanı’nda Alevî kültüründeki “müsâhiblik” kavramıyla örtüşen bir kullanıma da rastlamaktayız.

*Yahşi musâhipler gelince yâda
Meclisin revnakı olur ziyâde
Ne sâkîdir merdi yakın ne bâde
Iztırâba salan sersemi nemdir*

(237)

*Ehl-i hakikatle olan musâhip
Kemâl ü ma'rifet olmada kâsîp
Mükâfatın bilen ehl-i münâsîp
Sanma bu kâf ilmin her lisân okur*

(459)

3.9. DÂR, BER-DÂR

Dâr, Farsça ağaç anlamındadır. Terim olarak Hallac-ı Mansûr'un asıldığı direk anlamında dârağacını temsilen kullanılır. Tasavvufta, Bektaşilik ıstılahları arasında geçer. Aynı zamanda âşığın can feda etmek üzere meydana ikrar verdiği yerin adıdır. Meydanın tam orta yerine “dâr” denir. Biat ve tarikat telkini gibi merasimler burada icra olunur (Cebecioğlu 2009: 150).

Hallac-ı Mansur'un darağacında asılarak öldürülmesi dolayısıyla şâirler tarafından dâr ve ber-dâr kelimeleri ile bu olaya telmih yapılmaktadır. “Asılmış, asılı” anlamında kullanılan ber-dâr kelimesi de yine Hallac-ı Mansur'u çağrıştıran kelimelerdendir.

Alevî-Bektaşî şiirlerinde sıkça kullanılan “dâr” kavramı, Âşık Ömer Divanı'nda genellikle Hallac-ı Mansur'la birlikte kullanılmıştır.

*Bî-çâre gönlümün sensin penâhu
Niçe bir eylerim hicrinle âhu
Yüz çevirmem senden inan vallâhi
Ger dâra çekilsem mânenî-i Mansûr*

(243)

*Var mudır bir ben gibi dilber için serden geçer
Vashına eren âşık Mansûr gibi dârdan geçer
Arz-ı hâlîm yazmışım ben yâre varmak isterim
Âhû gözlüm şîvekârım bilmezem kandan geçer*

(292)

*Cümle âlem ol perînin hüsnüne eyler pesend
Rub' meskûnu dolaştım bulmadım sana menend
Dîde giryân sîne üryân boynumuzda var kemend
Varayım Mansûr gibi ben dâra her gün her gece*

(1195)

3.10. SEMAH

Türkçe Sözlük'te "Alevi ve Bektaşî topluluklarında yaygın olan ve müzik eşliğinde uygulanan tören nitelikli oyun" olarak tanımlanan Semah², Alevi-Bektaşî kültüründe aynı zamanda dinî içerikli bir ayindir.

Âşık Ömer ise "semah"ı farklı şiirlerde "tekkede ve rindler meclisinde din için aşk ve şevkle yapılan tören" olarak tanımlamaktadır.

*Lâübâli olup dehrin siyâhu
Rindler meclisinde eder semâhu
Zümre-i uşşâka düştükçe râhu
Sunulur destine câm-ı dil-güşâ*

(16)

*Ey Ömer şeş darb muhkem kal'adır bî-iştibâh
Tekyegâhında niçe dervîşi var eyler semâh
Kırk sekiz kapısı çekmiş her biri bir kenz-i râh
Böyle işret-gâh-ı dikleştir hisâr-ı ma'rifet*

(88)

3.11. İKRÂR ALMAK

Tasavvufa giren kişinin gerekli şartlara uyacağına dair Şeyh'e verdiği sözdür. Bu tâbiri daha çok Bektaşîler kullanır. Alevi-Bektaşî inancında ikrar verme törenleri yola girecek kişinin ilk sınavıdır.

Âşık Ömer Divan'ında "ikrâr eylemek, ikrâr almak" deyimleri çok sık kullanılmıştır.

*Cân iken bezm-i elestten eyledi ikrâr-ı aşk
Aşk ol demde olan şimdi kılan izhâr-ı aşk
Âşık olsan eylemezdin zâhidâ inkâr-ı aşk
Aşkın isbâtı delîl-i nûru bürhândan gelir*

(367)

*Bekleyip erkân alan ikrâr ile Zâl olmuşuz
Düşüp aşkın potasına eriyip kal olmuşuz
Etmeyiz nâdâna minnet sâhib-i lâl olmuşuz
Dürr-i yektâ söyleriz ummâna girmiş çıkmışuz*

(560)

² Semah 183, 245, 540, 814 numaralı şiirlerde geçmektedir.

3.12. KANBER

Kanber, Hz. Ali'nin yanından hiç ayırmadığı ve daha sonra azad ettiği sadık kölesinin adıdır.

“Ayrıca Bektaşiler kullandıkları bir kemere, “Kanber-i Ali” derler. Yuvarlak şerit veya örme kaytandan yapılan bu kemer, armut biçiminde taşla birbirine bağlanırdı. Bağ vazifesini gören taş, Hacı Bektaş taşından yapılırdı (Cebecioğlu 2009: 347-348).

Âşık Ömer Divanı'nda “Kanber” şu şekilde geçmektedir:

*Na'ralarla eylesem sînem acep mi sûznâk
Dil dolu nâz u nâîmin Kanber'iyim sîne çâk
Zülfikâr-ı huşm-ile kâfir adûyu kıl helâk
Bir gazâ-yı ekber et ey şâh-ı merdânım Alî*

(1318)

*Yer söyledi benim seni döndüren
Alçaklardan yükseklere bindiren
Evvel Cebrâil'in yârin sındıran
Kulu Kanber şâh-ı merdân benimdir*

(444)

3.13. DÜLDÜL

Peygamberimizin ester cinsi dişi katırının adıdır. Çeşitli kaynaklarda Peygamberimizin gazveleri esnasında bindiği daha sonra Hz. Ali'ye hediye ettiği rivayet edilmektedir. (Pala, 2009: 125-126). Divan'da Hz. Ali'nin Düldül'ünden, Hz. Hamza'nın Aşkar'ından şu şekilde bahsedilmektedir.

*Aşk-ile kâl olan er aşk eridir
Erit-dir âhım bu aşk eridir
Alî Düldül'ü Hamza Aşkar'ıdır
Gerektir sayılıp menzil alınma*

(1253)

3.14. AŞURE AYI

Peygamberimizin torunu İmam Hüseyin'in Hicrî 10 Muharrem 61'de Kerbelâ'da şehit edilmesi anısına pişirilen buğday tatlısıdır. Ehl-i Beyti sevenler Muharrem ayının ilk on gününde bu olayı hatırlar, mersiyeler okurlar, ağlarlar, süslenmezler ve yas tutarlar. Onuncu günü de aşure pişirerek yastan çıkarlar (Pala 2009: 40).

Muharrem ayının onuncu gününde vuku bulan elim hadise yüz yıllardır bu acıyı yüreğinde taşıyan insanlar için o günü hatırlama vesilesidir. Âşık Ömer, bir şiirinde hem Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini hem de "şehr-i aşure"nin matem ayı olduğunu şu şekilde yansıtır:

*"Lâ fetâ illâ Alî" çün dedi Rabbü'l-âlemîn
İki gelmiştir cihâna imâmeynü'l-hümâmeyn
Hasan zehr içti belâ-yı aşka şehîd oldu Hüseyin
Ol ecilden şehr-i aşûrede mâtem damladı*

(1444)

SONUÇ

Alevi-Bektaşî edebiyatının beslendiği ana kaynaklardan biri olan Hacı Bektaş Veli, Hoca Ahmet Yesevi okulunun önde gelen temsilcilerindedir. Yesevi okulunun bu önemli temsilcisinin ortaya koyduğu değerler manzumesi kendisinden sonra gelen pek çok şairi derinden etkilemiştir.

Bu şairlerden birisi de Âşık Ömer'dir. Âşık Ömer'in Alevi-Bektaşî şiir geleneğinden etkilendiği divanda apaçık görülmektedir. Divan'da, başta Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin olmak üzere On İki İmam, Kerbela ve Yezid konulu şiirlerin yoğunluğu; yine Divan'da adı geçen Hacı Bektaş Veli, Pir Sultan Abdal, Nesimî, Hallacı Mansur, Hatayî... gibi Alevi-Bektaşî geleneğindeki büyük şahısların isimleri ve Alevi-Bektaşî şairlerin şiirlerinde sık sık kullandığı terim ve kavramlar (şâh, semah, cem, üçler-yediler-kırklar...) bu ortaklığın tezahürüdür.

Bir şairin Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde yer alıp almadığını ortaya koymak ve bir sonuca varmak oldukça zordur. Bir kanaate varmak için şaire ait bütün eserler incelenmelidir. O dönemin sosyo-kültürel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Âşık Ömer'in şiirlerinde kullandığı bazı kavram ve benzetmeler Alevi-Bektaşî şiir geleneğiyle büyük oranda örtüşmektedir. Bize göre bunun en önemli sebebi, Alevi-Bektaşî edebiyatı ile Divan ve Halk edebiyatında kullanılan kavram, terim ve mazmunların ortak bir biçimde kullanılmasıdır.

Divan'dan hareketle yaptığımız bu çalışma, Âşık Ömer'in düşünce ve inanç dünyamızın temelini oluşturan kişi ve kavramları şiirlerinde mükemmel bir şekilde kullandığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, Divan konu yönüyle o kadar zengin ki üzerinde uzun yıllar çalışma yapılacak malzemeyi barındırmaktadır.

KAYNAKLAR

- AYTAŞ, Gıyasettin (2010), "Alevilik Kavramı Etrafında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* / 2010 / 56: 17-28.
- BATİSLAM, H. Dilek (2000), "Divan Şiiriyle Alevi-Bektaşî Şiirinde Kullanılan Bazı Ortak Tasavvuf Terimleri", 27-29 Nisan 2000 I. *Uluslar Arası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, Hacı Bektaş Anadolu Kültür Vakfı Yayınları 4, Ankara: 132-146.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2009), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yay., İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1996), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- ELÇİN, Şükrü (1987); *Âşık Ömer*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet (1936); *Âşık Ömer Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul.
- GÜNGÖR, Zülfiyar (1999); "Tâhirü'l-Mevlevî'nin Hallâc-ı Mansur'a Dair Risalesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, XXXIX: 581-597.
- KARASOY, Yakup-YAVUZ, Orhan (2010), *Âşık Ömer Divanı*, Ocak Grafik Tasarım, Konya.
- KAYA, Doğan (2000); "Kul Himmet'in Bilinmeyen Deyişleri", *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: 421-432.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992), "Bektaşîlik", *DİA*, C. V, İstanbul: 373-379.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2002), *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZ, Mustafa (1994), "Ehl-i Beyt", *DİA*, C. X, İstanbul: 498-501.
- ÖZCAN, Hüseyin (2004); "Bektâşîlikte Dört Kapı Kırk Makam" *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Sayı. 28, No. 28/1, Harvard University, USA, pp. 241-245.
- PALA, İskender (2009), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul.
- SARIKAYA, M. Saffet (2004), "Şah İsmail Hatayî'nin Şiirlerinde Hz. Ali", *Birinci Uluslararası Şah İsmail Hatai Sempozyum Bildirileri*, 9-11 Ekim 2003, Ankara.
- TEKİN, Arslan (1995), *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İstanbul.